

УДК 346.9

Ірина Степаненко,*аспірант кафедри господарського права та процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЦІЛІСНИЙ МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС» У ЛІКВІДАЦІЙНІЙ ПРОЦЕДУРІ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Статтю присвячено аналізу проблеми застосування поняття «цілісний майновий комплекс» у ліквідаційній процедурі у справах про банкрутство. Розглянуто ключові аспекти щодо порядку формування складу та ціни цілісного майнового комплексу. Проаналізовано законодавство й судову практику. З'ясовано, що Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не містить визначення поняття «цілісний майновий комплекс», що призводить до створення відмінної судової практики. Сформульовано пропозиції з удосконалення теоретичних засад зазначеної проблеми.

Ключові слова: цілісний майновий комплекс, ліквідаційна маса, ліквідаційна процедура, продаж майна банкрута, забезпечені кредитори.

Постановка проблеми. У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22 грудня 2011 року (далі – Закон) не подається визначення поняття «цілісний майновий комплекс», окрім загальних засад цивільного та господарського законодавства. Поряд із цим законодавець виділив поняття «ліквідаційна маса», аспекти її формування, склад, затвердження та продаж. Невизначеність взаємодії вказаних понять призводить до різного тлумачення і створення відмінних за своєю сутністю судових прецедентів, що порушує фундаментальну засаду здійснення судочинства – єдність судової практики. Зважаючи на об'ємність запропонованої теми, у дослідженні розглянуто питання без можливості застосування положень ст. 65 Закону.

Наукове дослідження проблеми банкрутства розглядається видатними вченими та правниками, такими як Б.М. Поляков, В.В. Джунь, О.М. Бірюков, В.В. Кулешов та ін. Новий етап формування теоретичних і практичних аспектів інституту банкрутства розпочався з прийняттям Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22 грудня 2011 року, тлумачення й застосування якого потребує дослідження, аналізу та удосконалення.

Мета статті – проаналізувати проблему застосування поняття «цілісний майновий комплекс» у ліквідаційній процедурі у справах про банкрутство; розглянути ключові аспекти щодо порядку формування складу та ціни цілісного майнового комплексу; проаналізувати законодавство й судову практику.

Виклад основного матеріалу. Передусім варто відмітити, що Закон не містить визначення поняття цілісного майнового комплексу, порядок і склад його формування. Для обраного вектора дослідження необхідно звернутися до загальних постулатів про поняття «цілісний майновий комплекс», проте ні в законодавстві,

ні в науковій літературі єдиного підходу до розуміння підприємства як цілісного майнового комплексу немає. Не вдаючись до полеміки щодо розуміння поняття «підприємство» як об'єкта чи суб'єкта права, зазначимо, що законодавець надає різні тлумачення цього поняття. Загальні визначення наводяться в кодифікованих нормативно-правових актах, а саме Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) та Господарському кодексі України (далі – ГК України).

Положення ч. ч. 1, 2 ст. 191 ЦК України визначають, що підприємство є єдиним майновим комплексом, який використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом [1].

Положення ч. 3 ст. 66 ГК України зазначає, що цілісний майновий комплекс підприємства визнається нерухомістю й може бути об'єктом купівлі-продажу та інших угод на умовах і в порядку, визначених цим Кодексом і законами, прийнятими відповідно до нього [2].

Окремо визначення поняття «цілісний майновий комплекс» надається законодавцем у положеннях абз. 2 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 року № 2269-ХІІ [4], п. 3 Національного стандарту «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» № 1, затвердженого Постановою Кабінетів Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440 [5], п. 3 Положення «Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства» затвердженого Наказом Фонду державного майна України від 29 грудня 2010 року № 1954 [6].

Наскрізною об'єднувальною характеристикою щодо наданих законодавцем визначень цілісного майнового комплексу є загальна сукупність активів, поєднання яких дає змогу провадити певну господарську діяльність, що забезпечує діяльність технологічного циклу (у разі наявності), та слугує досягненню мети підприємства.

Однак колегія Вищого господарського суду України в Постанові від 22 червня 2016 року у справі № 904/6674/14 погоджується з позицією господарського суду від 14 січня 2016 року щодо обґрунтованості такого висновку: «Що стосується реалізації майна банкрута цілісним майновим комплексом, то воно відбулось з дотриманням вимог Закону, а посилення на поняття цілісного майнового комплексу, відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна» є помилковим» [8]. Аналогічну позицію визначено в Постанові Вищого господарського суду України від 8 листопада 2016 року у справі № 901/2966/13, яка вказує, що визначення цілісного майнового комплексу, зазначене в Законі України «Про оренду державного та комунального майна», не має стосунку до правовідносин у процедурі ліквідації банкрута в порядку Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», оскільки в розумінні наведеного Закону продаж майна боржника у вигляді цілісного майнового комплексу передбачає продаж усіх активів банкрута одним лотом [9].

Таке твердження загалом кореспондується з положеннями ч. 5 ст. 44 Закону, згідно з якими ліквідатор здійснює продаж майна боржника у вигляді цілісного майнового комплексу [3], проте постає питання: що є «цілісним майновим комплексом» у справі про банкрутство та що має входити до його складу. Розглянемо вказане питання через призму поняття і складу ліквідаційної маси.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 Закону, усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або повного господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури й виявлені в ході ліквідаційної процедури, є ліквідаційною масою [3]. Законом регулюється, що до складу ліквідаційної маси не включається:

- індивідуально визначене майно, що належить банкруту на підставі речових прав, крім права власності й господарського відання (ч. 3 ст. 42 Закону);
- майно банкрута, що є предметом забезпечення (ч. 4 ст. 42 Закону);
- майно, виключене з обороту (ч. 5 ст. 42 Закону);
- активи, включені до складу іпотечного покриття (ч. 7 ст. 42 Закону);
- державне майно, яке не увійшло до статутного капіталу господарського товариства в процесі приватизації (корпоратизації) та перебуває на балансі банкрута (ч. 9 ст. 42 Закону);
- майнові права інтелектуальної власності, виключні майнові права на які зберігаються за державною науковою (науково-дослідною,

науково-технологічною, науково-технічною, науково-практичною) установою або державним університетом, академією, інститутом (ч. 11 ст. 42 Закону).

Окремо визначається, що ліквідаційна маса у справах про банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, підлягають погодженню з органом, уповноваженим управляти державним майном. У разі відсутності такого погодження включене до переліку ліквідаційної маси майно банкрута не може бути реалізованим (ч. 12 ст. 96 Закону).

Аналізуючи вказані винятки, можна припустити, що саме вони мають входити до складу цілісного майнового комплексу, який є окремим об'єктом у договорі про проведення аукціону та реалізації майна банкрута на аукціоні. На підтвердження зазначеного наводимо правову позицію, що викладена в Постанові Вищого господарського суду України від 21 березня 2017 року у справі № 5011-15/2551-2012, яка вказує, що до складу зазначеного «цілісного майнового комплексу» не включались об'єкти нерухомого майна, право оренди земельних ділянок, що суперечить вимогам ст. 191 ЦК України на предмет визначення цілісного майнового комплексу [10]. Близька правова позиція зазначається в постанові Вищого господарського суду України від 25 січня 2017 року у справі № 04/5026/803/2012, у якій йде мова про те, що виключення зі складу майна Боржника об'єктів соціальної сфери (які за нормами Закону про банкрутство не підлягають включенню до ліквідаційної маси) позбавляє це майно статусу цілісного майнового комплексу [11].

З указаних висновків суду випливає, що всі активи, які наявні в банкрута, входять до складу цілісного майнового комплексу, включаючи право оренди, право вимоги, збереження майна, щодо якого банкрут є користувачем, балансоутримувачем або зберігачем. На практичному рівні зазначається, що до поняття і складу цілісного майнового комплексу не мають застосовуватися положення ст. 42 Закону.

Однак Колегією Вищого господарського суду України в Постанові від 1 грудня 2015 року у справі № 915/1340/13 вказується, що майно, включене ліквідатором до цілісного майнового комплексу боржника, складається виключно з майна, яке є предметом застави двох різних кредиторів, тому воно не може вважатися цілісним майновим комплексом, не підлягає продажу одним лотом і до нього варто застосовувати приписи ч. 4 ст. 42 Закону [3]. На нашу думку, вказана позиція порушує приписи ч. 5 ст. 44 Закону і призводить до неналежного застосування норм матеріального права, створюючи прецеденти для оскарження процедури торгів. Інформаційно доповнимо, що за допомогою статистичного методу дослідження встановлено, що, згідно з рішеннями, розміщеними в базі Єдиного державного реєстру судових рішень, понад 64% скарг про оскарження процедури відчуження майна боржника подано саме забезпеченими кредиторами.

Наскрізною позицією суду щодо реалізації майна забезпечених кредиторів у складі цілісного майнового комплексу є необхідність отримання згоди на вчинення цього правочину безпосередньо в заставодержателя або суду (Постанови Вищого господарського суду України від 29 березня 2017 року у справі № 50/26-б [12]; 11 липня 2017 року у справі № 915/47/16 [13]). Кроком до вирішення цього питання є висловлена думка Колегії Вищого господарського суду України від 18 липня 2017 року у справі № 904/2941/14, у якій зазначено, що, згідно з вимогами Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», заставний кредитор надає згоду на реалізацію заставного майна, а порядок продажу такого майна банкрута у вигляді цілісного майнового комплексу встановлений спеціальними нормами Закону, у тому числі щодо встановлення початкової вартості цілісного майнового комплексу та порядку її зниження; Закон не надає права кредитору, вимоги якого забезпечені заставою майна, встановлювати додаткові вимоги щодо початкової вартості майна у вигляді цілісного майнового комплексу, що підлягає продажу на аукціоні, а також порядку її зниження [14] (аналогічні висновки висвітлено в Постановах Вищого господарського суду України від 10 листопада 2015 року у справі № Б-50/232-09 [15]; від 27 червня 2017 року у справі № 901/2966/13 [16]; від 5 вересня 2017 року у справі № 5009/5032/12 [17]).

Підсумовуючи наведене вище, зауважимо, що отримання згоди на реалізацію майна, яке є предметом забезпечення, у складі цілісного майнового комплексу на першому аукціоні призводить до затягування строків процедури банкрутства, адже, відповідно до ч. 5 ст. 44 Закону, продаж у цій формі є безумовним і його початкова ціна визначена – сукупність визнаних у встановленому цим Законом порядку вимог кредиторів. При цьому важливим є те, що в ліквідаційній процедурі до сукупності вимог кредиторів включаються грошові вимоги всіх кредиторів як конкурсних, так і поточних і забезпечених. Із цього випливає, що реалізація цілісного майнового комплексу можлива після сплину терміну, встановленого абз. 9 ч. 1 ст. 38 Закону, і затвердження реєстру вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі. Варто відмітити, що Законом також не зазначається про необхідність отримання погодження на продаж цілісного майнового комплексу банкрута в органу, уповноваженого управляти майном боржника, на відміну від ліквідаційної маси (Порядок погодження планів санації, мирових угод і переліків ліквідаційних мас затверджений Наказом Фонду державного майна України від 1 листопада 2016 року № 1991 [7]).

Висновки

З метою уніфікації судової практики законодавцю варто доповнити положення Закону, визначивши поняття «цілісний майновий комплекс» у провадженнях справ про банкрутство як загальну сукупність активів підприєм-

ства, які можуть бути предметом правочину, за винятком прав та обов'язків, які не можуть бути передані іншим особам. Відсутність єдності в законодавстві, науковій літературі й судовій практиці створює колізії в практичному застосуванні матеріальних норм.

З аналізу проведеного дослідження випливає, що характерними ознаками та умовами формування складу цілісного майнового комплексу банкрута є:

– сукупність усіх активів підприємства (без винятку);

– строк формування – після спливу двомісячного строку з дня офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури та затвердження реєстру вимог кредиторів;

– початкова ціна – сукупність грошових вимог конкурсних, поточних і забезпечених кредиторів.

Зауважимо, що реалізація майна у формі цілісного майнового комплексу спрямована за захист інтересів усіх кредиторів і не порушує інтереси учасників провадження справи про банкрутство. Відмова від застосування інституту погодження щодо вказаної форми може скоротити проведення строку ліквідаційної процедури й відтінити «технічні» причини для оскарження.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40.

2. Господарський процесуальний кодекс : Закон України від 06.11.1991 № 1798 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

3. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Закон України від 22.12.2011 // Голос України. – 18.01.2012.

4. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 10.04.1992 № 2269-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416.

5. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF/page>.

6. Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства : Наказ Фонду державного майна України від 29.12.2010 № 1954 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0109-11>.

7. Про затвердження Порядку погодження планів санації, мирових угод і переліків ліквідаційних мас : Наказ Фонду державного майна України від 01.11.2016 № 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1519-16>.

8. Постанова Вищого господарського суду України щодо Постанови від 22.06.2016 у справі №904/6674/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58497513>.

9. Постанова Вищого господарського суду України від 08.11.2016 у справі № 901/2966/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62695396>.

10. Постанова Вищого господарського суду України від 21.03.2017 у справі № 5011-15/2551-2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65508257>.

11. Постанова Вищого господарського суду України від 25.01.2017 у справі № 04/5026/803/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64289490>.

12. Постанова Вищого господарського суду України від 29.03.2017 у справі № 50/26-6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65624755>.

13. Постанова Вищого господарського суду України від 11.07.2017 у справі № 915/47/16 [Елек-

тронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67709216>.

14. Постанова Вищого господарського суду України від 18.07.2017 у справі № 904/2941/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67848856>.

15. Постанова Вищого господарського суду України від 10.11.2015 у справі № Б-50/232-09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53394999>.

16. Постанова Вищого господарського суду України від 27.06.2017 у справі № 901/2966/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67559931>.

17. Постанова Вищого господарського суду України від 05.09.2017 у справі № 5009/5032/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68700241>.

Статья посвящена анализу проблемы применения понятия «целостный имущественный комплекс» в ликвидационной процедуре по делам о банкротстве. Рассмотрены ключевые аспекты относительно порядка формирования и цены целостного имущественного комплекса. Проведен анализ законодательства и судебной практики. Выяснено, что Закон Украины «Про возобновление платежеспособности должника или признание его банкротом» не содержит определения понятия «целостный имущественный комплекс», что приводит к созданию различной судебной практики. Сформулированы предложения по совершенствованию теоретических основ указанной проблемы.

Ключевые слова: целостный имущественный комплекс, ликвидационная масса, ликвидационная процедура, продажа имущества банкрота, залоговые кредиторы.

The article is devoted to the analysis of the problem of definition of “integral property complex” in the liquidation proceedings in bankruptcy cases. The key aspects of formation of the composition and the price of the integral property complex are considered. The analysis of legislation and judicial practice has been carried out. It is specified that the Law does not contain the definition of “integral property complex”, which leads to the creation of different judicial practice. The proposals on improving the theoretical foundations for the mentioned problem are formed.

Key words: integral property complex, liquidation mass, liquidation procedure, sale of bankrupt property, collateral lender.

